

1. Gildepenningen in het algemeen

De ambachtsgilden die eenzelfde beroep uitoefenden verenigden zich in veel steden in zogenaamde ambachtsgilden. Voorzover deze vòòr de reformatie gevormd werden hadden deze gilden, naast een economische, vooral een religieuze betekenis. Het onderhoud van een gildealtaar in de parochiekerk en deelname aan processies waren belangrijke onderdelen van het gildeleven. Na de reformatie kregen de economische regelingen de overhand: vakbekwaamheid (afleggen meesterproef), maatregelen ter vermindering van een te groot aantal vakgenoten, maatregelen om de bedrijven der vakgenoten klein te houden e.d.

Eén van de regelingen die bij vele ambachtsgilden voorkwam was de verplichting tot aanwezigheid, soms bij de vergaderingen van het gilde en soms bij de begrafenis van gildebroeders. Op het niet nakomen van deze presentieplicht stonden boetes en dus was het van belang, vooral wanneer de gilden wat groter waren, om een systeem te hebben waaruit ondubbelzinnig bleek of iemand aanwezig was geweest of niet. Dit systeem moest geschikt zijn voor weinig geleterde personen en moest worden bijgehouden door een weinig geschoold persoon: de knecht of bode van het gilde.

De oplossing die in veel steden werd bedacht bestond uit een systeem van penningen waarop de naam of het nummer van een gildebroeder was gegraveerd. De penningen werden tegelijk met de mededeling van vergadering of begrafenis door de gildeknecht uitgereikt. Tijdens de bijeenkomst werden ze verzameld en na afloop kon zonder problemen worden geconstateerd wie had ontbroken. De penningen behoeften niet duur te zijn en werden dus van koper, zink of lood gemaakt. Ze bevatten een aanduiding om aan te geven van welk gilde en soms van welke plaats de penning was. De naam van de gildebroeder of diens nummer was erin gegraveerd of geslagen. Soms zijn de penningen doorboord zodat ze aan een touwtje of stukje ijzerdraad bewaard konden worden.

2. Kleermakersgildepenningen

Dergelijke penningen van kleermakersgilden met aanduiding van naam of nummer zijn bewaard van de steden Amsterdam, Arnhem, Bergen op Zoom (?), Breda, Delft, Deventer, Goes, 's-Gravenhage, Groningen, 's-Hertogenbosch, Hoorn, Leeuwarden, Maastricht, Middelburg, Vlissingen, Workum en . . . . Woerden.

Van Enkhuizen en Zierikzee zijn kleermakersgildepenningen bekend die naam noch nummer dragen en uit Harlingen zijn zeer fraaie zilveren kleermakersgildepenningen bekend die ook een andere achtergrond hebben. Het zou te ver voeren om thans hierop in te gaan.

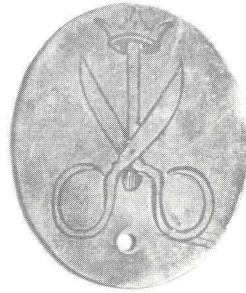
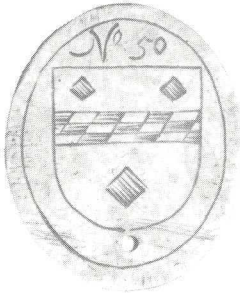
3. De Woerdense kleermakersgildepenningen

Maar nu de kleermakersgildepenning uit Woerden. Het is een ovale rood koperen penning van 38x33 mm. De penning is doorboord en aan beide zijden gegraveerd. Op de voorzijde is het wapen van Woerden afgebeeld en aan de achterzijde staat een geopende kleermakersschaar met daarachter een gekroonde priem of ellemaat. Boven het Woerdense wapen op de voorzijde staat N^o en daarachter is een nummer gegraveerd. De voorzijde is omrand met een enkel lijntje. De keerzijde is niet omrand.

Eerst iets over de gekroonde priem of ellemaat die achter de schaar staat. Dirks¹⁾ beschrijft het voorwerp als een gekroonde els. Nu is een els een kromme schoenmakerspriem en het hier afgebeelde voorwerp is recht en staat niet op een schoenmakersgildepenning. De kleermakersgildepenning van Leeuwarden heeft volgens Dirks een priem of rijglijfmakersboor tussen

een geopende schaar en die van 's-Gravenhage (van 1650), wederom volgens Dirks, een naald. Daar de „naald” op deze penning duidelijk een knopje heeft lijkt deze toeschrijving mij onjuist, zodat ik zou willen zeggen dat de penningen van 's-Gravenhage, Leeuwarden en Woerden achter de geopende schaar een ellemaat of priem vertonen.

Er zijn mij twee exemplaren van de Woerdense kleermakersgildepensing bekend, één met het getal 50 en één met het getal 30 boven het wapenschild. De penning nr. 30 is beschreven en afgebeeld in het bekende werk over gildepenningen van Minard van Hoorebeke²⁾ als nr. 488 op bladzijde 258. Deze penning is in 1883 in de verzameling van Mr. J. Dirks (1810-1892) terecht gekomen. De verzameling Dirks is door hem nagelaten aan het Fries Museum in Leeuwarden en als zodanig in 1958 beschreven door mevrouw O.N. Keuzenkamp-Roovers³⁾. Daaruit blijkt dat Minard per abuis de doorboring heeft weggelaten bij de beschrijving en afbeelding.

De penning nr. 50 is beschreven en afgebeeld door Dirks¹⁾ in deel I blz. 311, afbeelding plaat 132-e. Deze penning was toen in het bezit van de verzamelaar F.H. Maschhaupt. De verzameling Maschhaupt is thans eigendom van het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap en berust in het Rijksmuseum te Amsterdam. Het is deze penning die hierbij is afgebeeld.⁴⁾

4. Andere Woerdense gildepenningen

Er zijn van Woerden, buiten de kleermakersgildepensing, geen andere gildepenningen bekend. Dirks heeft hierover nog met het gemeentebestuur van Woerden gecorrespondeerd en drukt het antwoord af op blz. 312 van zijn werk over de gildepenningen:

Woerden, den 6 Juli 1876.

Ter beantwoording van uwe geëerde letteren van den 16^{den} Mei l.l. hebben wij de eer mede te deelen dat alhier geen gildepenningen bekend zijn; alleen bevindt zich in het archief:

- 1e. *Een gedrukte ordonnantie van het Schippersgilde, dd. 12 Maart 1618.*
- 2e. *Een dito ampliatie op idem, dd. 18 December 1727.*
- 3e. *Een dito dito op idem, dd. 7 October 1773.*
- 4e. *Een dito ordonnantie of gildebrief van pan-tichel en steenbakken, dd. 4 Juli 1724.*
- 5e. *Een dito, vervolg daarop, dd. 8 November 1764.*
- 6e. *Een dito ordonnantie of gildebrief voor Timmerlieden, Metselaars. Rademakers, Schrijnwerkers, Schaven- en Boorhoutmakers, dd. 30 October 1725.*
- 7e. *Eenige adressen met de ontwerpen van voormelde en andere gildebrieven, benevens contracten met de bazen onderling.*

- 8e. *Eenige adressen met ontwerpen van gildebrieven voor die van IJzersmeden, Kleedermakers, Leerlooiers, Schoenmakers en Leerverkoopers, benevens een verzoek van de Verwers en Glazenmakers om opgenomen te worden in het Timmermans-, Metselaars-, Rademakers-, Schoenmakers- en Boorhoutmakersgilde.*

*Burgemeester en Wethouders van Woerden,
DOIJER.*

*De Secretaris,
J.W. ROESSINGH VAN ITERSON.*

*Den WelEdelen Heer Mr. J. Dirks.
Oudlid der Tweede Kamer enz.
te
Leeuwarden.*

5. Het Woerdense Kleermakersgilde

Over het kleermakersgilde van Woerden is weinig bekend. Dankzij de vriendelijke hulp van de heren L.C.M. Peters en N. Plomp, kan ik er toch nog het volgende over meedelen:

Van Helvoort, oud gemeentesecretaris van Woerden, heeft in een later nog eens opnieuw uitgegeven krantenartikel over de gilden ⁵⁾ vermeld dat er in Woerden een Sint Franciscus of Kleermakersgilde heeft bestaan, dat wel een Roomse naam had maar dat vòòr de Hervorming nergens genoemd wordt. De oudste vermelding is volgens van Helvoort uit 1606. Op 13 december 1606 wordt namelijk in de vroedschapsnotulen meegedeeld dat de „procuratoors” van het gilde ten onrechte van Neelken Jans, beddelapster, geld hebben „afgeijschet ende genomen”. Op boete van het intrekken van de „nieuwen gildebriefff” wordt hen verboden deze brief niet verder te buiten te gaan.

Daar men spreekt over een „nieuwe” gildekeur zal er ook een oude geweest zijn die in de jaren rond 1600 moet hebben gegolden. Of het gilde al lang vòòr 1600 bestaan zal hebben is echter de vraag. In de eerste plaats vanwege het, al door van Helvoort gesignaleerde ontbreken van 16e eeuwse vermeldingen, maar ook omdat het gilde pas in 1608-09 voor het eerst voorkomt in de rekeningen van het Woerdense gasthuis, terwijl de reeks rekeningen reeds in 1587 aanvangt. De reden dat het kleermakersgilde in deze rekeningen voorkomt is gelegen in het feit dat een deel der gilde-inkomsten namelijk een gedeelte van de boeten, voor het gasthuis was bestemd (vgl. paragraaf 6). De heer Peters was zo vriendelijk na te gaan dat deze inkomsten vanaf 1608/09 regelmatig in de rekeningen worden vermeld, in 1608/09 bijvoorbeeld „ontfangen van 't snijdersgilde f. 4.12.” en in de 18e eeuw soms ook met het woord „boete” erbij.

Wij zouden dus, zeer voorzichtig, kunnen veronderstellen dat het gilde rond 1600 is ontstaan.

De heer Plomp wees mij op een notariële acte uit 1648 ⁶⁾ waarin de „overlieden en gilde-meesters van het laekenbereyders en cleermaeckersgilde binnen Woerden” een verklaring afleggen over de leertijd van een zekere Dirck Pietersz. Schepers, die volgens hun verklaring, twee jaar getrouw gediend heeft bij de lakenbereyder Henrick Jansz Bothaler te Bodegraven. Dergelijke verklaringen had men nodig als men in een andere plaats de meesterproef wilde afleggen. Het is echter vooral interessant te zien dat het Woerdense gilde zich ook tot Bode-

graven uitstrekke en dat de kleermakers in Woerden - evenals in verschillende andere steden - in deze tijd samen met de lakenbereiders een gilde hadden.

Uit 1660 dateert een volgende archiefvermelding die ons ook door Van Helvoort reeds wordt meegedeeld. Op 30 (moet zijn 13) augustus 1660 wordt er, aldus Van Helvoort, een nieuwe bepaling aan de keur toegevoegd, namelijk dat aftredende gildemeesters een dubbele voordracht dienen op te maken voor de magistraat voor het kiezen van hun opvolgers.

De andere archiefvermeldingen van het gilde dateren uit 1687 (?) en 1764 en houden verband met de oprichting van een bus of fonds voor leden van dit gilde. Hierover handelt de volgende paragraaf.

6. De Woerdense kleermakersbus

In het gemeente-archief van Woerden (wederom dank aan L.C.M. Peters voor de mededeling hierover) berusten drie stukken over de z.g. Kleermakersbus, een fonds voor onderlinge financiële hulp⁷⁾.

Tesamen met een vierde stuk uit 1835 geven deze archiefstukken een redelijk - uiteraard geen volledig - beeld van de Woerdense Kleermakersbus, een beeld dat hieronder zal worden uiteengezet.

Op een vel gezegeld papier met een zegel van het jaar 1687 staat een ongedateerd concept-verzoek van „gildemeesteren ende gemeene gildebreeders ende susters van 't Kleermaekersgilde binnen deze stede Woerden” gericht tot schout, burgemeesteren en schepenen van Woerden, waarbij men, naar voorbeeld van andere steden, voorstelt een „gemeene beurse ofte busse” te vormen, tot onderhoud van hun leden die door ziekte of ouderdom het kleermakersambacht niet meer kunnen uitoefenen. Men stelt voor om de bestaande gildebrieven aan te vullen met een aantal artikelen waarin deze bus geregeld wordt. Deze artikelen luiden in het kort dat alle leden van het gilde, „meester ofte meesteres” een maandelijks bijdrage van drie stuivers betalen. Deze bijdrage zou iedere maand door de gildebode worden geïnd en bij de oudste gildemeester worden gebracht. Zieke of oude gildeleden zouden dan uit het aldus gevormde fonds na eigen verzoek, wekelijks een gulden ontvangen „ofte zooveel min ofte meer als de gildemeesteren sullen oordeelen dat de busse leiden kan”. De uitkeringen blijven doorgaan totdat het lid weer hersteld is. De uitkeringen vangen eerst een jaar na oprichting van de bus aan en ook nieuwe leden zullen eerst een jaar „moeten goed doen” alvorens zij voor uitkering in aanmerking komen. Hierboven schreven wij dat men „op verzoek” de uitkering kon ontvangen. In de kantlijn is hierbij geschreven dat men niet mag weigeren de uitkering te ontvangen, met als sanctie een boete ten behoeve van het gilde. Men hinkt in deze dus duidelijk op twee gedachten. Bij overlijden zullen de nabestaanden tien gulden ontvangen voor de begrafenis. De oudste gildemeester houdt de boekhouding bij en bewaart de gelden in de „gemeene gildekist, daar de andere gildemeesteren mede ieder een sleutel van hebben”. Jaarlijks op St. Franciscusdag moet hij de rekening opmaken, en deze 's morgens aan de gildebreeders en susteren overleggen. Het verzoek is getekend door de procureur D. Swartendijk.

Het tweede stuk is eveneens een conceptverzoek van „deeken en gildemeesteren van het kleermaekersgilde” van Woerden, gericht aan schout, burgemeesteren en schepenen van deze stad. Het stuk is ook ongedateerd, maar geschreven op gezegeld papier met een zegel van het jaar 1764 en uit het volgende stuk zal blijken dat dit stuk ook werkelijk in 1764 is geschreven. Het is ondertekend door de procureur Joh. Okhuijsen en opnieuw verzoekt men een gildebourse of busse op te richten. Nu niet om zieke gildebreeders bij te staan, maar uitsluitend om de begrafenis-kosten te helpen betalen. De argumenten zijn dat men tot dusverre de jaarlijkse inkomsten van het gilde van „tijd tot tijd verteert” maar dat men deze liever „tot beter nutte” van het gilde zou gebruiken. De bestaande inkomsten van het gilde komen voortaan in de busse en de kleermakersbazen betalen daarboven nog wekelijks een stuiver. Niet kleermakers kunnen

ook lid worden van de bus, maar zij betalen 2 stuivers per week. Na de oprichting kunnen geen personen meer opgenomen worden die ouder zijn dan 40 jaar, die ziek zijn, of niet in staat zijn de kost te verdienen. Voor hen ook geldt een entreegeld van 10 stuivers.

De jaarlijkse contributie voor het gilde (de z.g. jaarzang) die tot dusver 2 stuivers bedroeg wordt verhoogd tot 4 of 6 stuivers (in het concept zijn beide mogelijkheden open gelaten) en deze komen voortaan de bus ten goede. Wanneer men lid wordt van de bus vervalt deze jaarlijkse contributie. Knechts van gildeleden en leerlingen die „boven de leerjaren” zijn dragen eenmalig 12 stuivers bij aan de bus en kunnen zich ook als lid der bus aanmelden.

De uitkering bij overlijden van een lid of diens vrouw bedraagt na 1 jaar lidmaatschap f. 10,— na 2 jaar f. 20,— en na 3 jaar f. 30,— of zoveel meer of minder als de bus toelaat. Na een overlijdensgeval betaalt ieder lid binnen 8 dagen na de begrafenis 6 stuivers.

Artikel 10 bevat de presentieplicht bij de begrafenis, echter zonder vermelding van het systeem van gildepenningen: „zullen alle leeden, manspersonen wezende, in gevalle gezond zijn en niet afwezent om affaires buijten deze stad of de poorterije van dien te verrigten, gehouden wezen mede ter begrafenis met de overledene te gaan en bij het afroepen van haar naam present te weezen en de lijkstatie met een rouwmantel te volgen, op de verbeurte van 6 stuivers ten behoeven den bus”.

Weduwen waarvan de man lid der bus was hebben het recht lid te blijven. De procuratoirs en dekens van het gilde zullen tegelijk busmeesteren zijn en „na gewoonte” op Franciscusdag rekening en verantwoording afleggen in aanwezigheid van twee schepenen van Woerden en (het nu volgende deel van deze zin is in het concept doorgehaald) tevens in aanwezigheid van regenten van het Gasthuis te Woerden, om de boeten te ontvangen die ten bate van het Gasthuis zijn geheven.

Uit dit concept van 1764 blijkt duidelijk dat men het oude gilde — waarbij het de vraag is of de hierboven genoemde regelingen van 1687 (?) zijn geeffectueerd — transformeert tot een soort begrafenisfonds voor Woerdense kleermakers, een fonds waarvan ook buitenstaanders lid kunnen worden. Het streven hiertoe wordt begrijpelijk wanneer we in een — overigens geschrapte passage — van dit concept lezen dat er in 1764 tien kleermakers in Woerden waren en dat men tot „voorkoming van het verval onder de kleermakerije” voorstelt dit aantal tot 8 uit te laten sterven. Het aantal leden is dus wel zeer gering voor een ambachtsgilde. Ook andere, niet direct tot de bus behorende, zaken komen in dit concept aan de orde: In artikel 4 wordt de vestiging geregeld: alvorens zich als kleermakersbaas te Woerden te kunnen vestigen moet men twee jaar bij een Woerdense kleermaker, of bij een gildelid in een andere stad, hebben gewerkt en de meesterproef hebben afgelegd. Ook worden er regelingen gemaakt voor het entreegeld in het gilde voor leerlingen.

Het derde in het Woerdense archief bewaarde stuk is gedateerd 1-6-1798 en deelt mee dat er in 1764 door de Woerdense kleermakers een fonds gesticht is ter begraving voor hun en hunne vrouwen. Daar bij de staatsregeling van 1798 de gilden zijn „vernietigt” wordt het gilde met ingang van 1-6-1798 omgezet in een „Contract van begrave zoo voor leden als voor vrouwen en huishoudster”. Daartoe wordt een nieuw reglement opgesteld. De leeftijd bij entree blijft 40 jaar, de wekelijkse contributie blijft 1 stuiver. Het entreegeld wordt f. 3,—. Het maximale aantal leden wordt vastgesteld op twintig en nadrukkelijk kunnen alleen nog kleermakers lid worden. In artikel 5 staat „er zal nooit meer ter begraafenis mogen uitgekeerd worden” een bepaling die waarschijnlijk wijst op verkeerd gebruik van het geld door de nabestaanden. De uitkering bij overlijden bedroeg na een deelname in het fonds van één jaar f. 10,—, na twee jaar f. 20,—, na 3 jaar f. 30,— en de volgende 10 jaar f. 25,— minder dan de oudste leden die langer dan 10 jaar gecontribueerd hebben. De weduwe kan in het fonds blijven. Bij ieder overlijdensgeval wordt door de leden 6 stuiver bijgedragen.

Er kwamen drie administrateurs die jaarlijks verantwoording afleggen en ieder een sleutel van de geldkist hebben. Onderaan dit reglement staat een soort exploitatieoverzicht voor wat betreft de inkomsten:

7 obligaties,	f. 2400,-, tegen 2½ %	f. 60,-,--
1 "	f. 150,-, tegen 3½ %	f. 5.5,-
1 "	f. 100,-, tegen 3 %	f. 3,-,--
		<u>f. 68. 5,-</u>
„een derde wordt er van betaald volgens de wet, dus ontvangen wij er van”		f. 22.15,-
contributie van 16 leden		<u>f. 44. 1,-</u>
	Jaarlijkse inkomsten:	<u>f. 66,16,-</u>
„Hiervan gaan nog onkosten af van obligaties, kosten bij het doen van de rekening etc.”		

Als begrafenisfonds heeft het Woerdense kleermakersgilde nog bestaan tot 1835. In dat jaar, op 14 maart, verzocht de hoofdman, C. van der Vring, namens de „nog tegenwoordig zijnde leden van het gilde of de zogenaamde kledermakersbus, bestaande binnen de stad Woerden” aan Koning Willem I de bus te mogen opheffen. Het gilde is, zo schrijft hij „sedert onheuglijke jaren binnen Woerden gevestigd geweest en heeft ten doel gehad om door maandelijke bijeenbrengsten van een zekere somma gelds de overledenen van hen een fatsoenlijke begrafenis te doen genieten.” Door het „afsterven” van het grootste deel der leden zijn de inkomsten echter sterk verminderd. De bus bestaat in 1835 nog slechts uit „zeven oude personen” en men verzocht de bus te mogen opheffen, de inschrijvingen op het Grootboek N.W.S., ten bedrage van f. 1800,- te mogen verkopen en de opbrengst onderling te verdelen⁸⁾. Het K.B. waarbij dit werd toegestaan⁹⁾, gedateerd 5 juli 1835, is te beschouwen als het definitieve einde van het Woerdense kleermakersgilde.

7. Samenvatting

Concluderend kunnen we zeggen dat er in Woerden een klein kleermakersgilde is geweest, waarschijnlijk ontstaan rond 1600 en steeds klein in getal gebleven. Of de in de 17e eeuw geopperde plannen voor een ondersteuningsfonds bij ziekte van de grond gekomen zijn is de vraag. In 1764 wordt het gilde echter gecombineerd met een begrafenisbus voor kleermakers. Er zijn dan 10 leden. Bij de opheffing der gilden in 1798 zijn er 16 leden en wordt de bus omgevormd tot een zogenaamd „contract van begraafe”. Dit wordt in 1835 opgeheven. Er zijn dan nog 7 leden.

De enige presentieplicht die wij uit de stukken kennen is die met betrekking tot de aanwezigheid bij de begrafenis van een medelid, een verplichting die genoemd wordt in 1764. Er is dan slechts een tiental leden. Een systeem van presentiepenningen is voor dit aantal uiteraard niet nodig en hier wordt dan ook niet over gerept.

Hoe deze gegevens te rijmen vallen met de twee koperen gildepenningen met het Woerdense wapen, de bekende kleermakersattributen, en de getallen 30 en 50 erop blijft echter de vraag. Deze penningen zouden impliceren dat er op een bepaald tijdstip minstens 50 leden of deelnemers geweest moeten zijn die zich op enigerlei wijze zouden moeten kunnen legitimeren.

De conclusie ligt voor de hand dat het kleermakersgilde in Woerden in de 17e eeuw beduidend groter is geweest dan in de 18e eeuw. Of dit zo is blijft echter de vraag. De bevolking in 1629 bedroeg ruim 4000 tegen bijna 3000 in 1732¹⁰⁾. Dit zou dus in het gunstigste geval tot een dubbel aantal kleermakers kunnen leiden dan de 10 leden uit 1764, in aanmerking nemend dat a. de bevolking in 1764 niet veel lager lag dan in 1732 en b. dat het aantal kleermakers per 100 inwoners in Woerden in de 17e eeuw niet veel verschilde van dit aantal in de 18e eeuw. Wat punt a. betreft: in 1809 was het inwonertal van 1732 nog vrijwel onveranderd en we

mogen dus wel aannemen dat het jaar 1764 hier niet veel van afgeweken heeft. Voor een ontkenning van b. is geen enkele reden te bedenken.

Conclusie is dus dat het aantal Woerdense kleermakers in de 17e eeuw, in de bloeitijd van het gilde de 20 niet ver zal hebben overtroffen. Vanwaar dan die ruim vijftig penningen? Er zijn een aantal hypothesen mogelijk:

- a. de in 1648 gesignaleerde combinatie tussen de kleermakers en de lakenbereiders zorgde voor een groot aantal leden. Naar de heer Plomp mij mededeelde zijn er aanwijzingen voor het voorkomen van lakennijverheid in het begin van de 17e eeuw in Woerden, over de omvang ervan is echter niets bekend.
- b. Doordat, zoals we in 1648 zagen, ook Bodegraven in de 17e eeuw administratief onder Woerden viel is er zo'n grote uitbreiding van het gilde ontstaan. Bij gebrek aan gegevens over het 17e eeuwse Bodegraven is hier niet veel over te zeggen.
- c. De penningen werden doorgenummerd en de hogere nummers werden nooit gebruikt of de oude penningen werden bij uittrede uit het gilde niet ingenomen. Dit laatste druist echter in tegen het systeem van genummerde penningen want dan kon men er eenvoudiger de naam op graveren. De gehele redenering is echter onwaarschijnlijk omdat er bij een twintigtal leden weinig reden voor aanmaak van penningen geweest moet zijn. Bij een ledental van 20 à 30 kon men ook zonder penningen wel zien wie er bij bepaalde gelegenheden ontbraken.
- d. De laatste hypothese is dat de twee bewaarde penningen niets met de Woerdense kleermakers te maken hebben. Woerdens zullen ze echter wel zijn, getuige het stadswapen, en het is een open vraag op welke andere groepering in de stad ze dan betrekking zouden kunnen hebben.

Met deze vragen besluit ik dit artikel en doe een beroep op de lezers mee te denken en eventuele reacties te laten weten. Persoonlijk ligt het in mijn voornemen ook een aantal andere Nederlandse kleermakersgilden onder de loupe te nemen en wanneer daar nog andere gezichtspunten uit voort zouden vloeien zal ik zeker te gelegener tijd in dit blad nader hierop terug komen.

- 1) J. Dirks, **De Noord-Nederlandsche Gildepenningen, wetenschappelijk en historisch beschreven en afgebeeld**, 2 dln, Haarlem 1878 (Verhandelingen uitgegeven door Teijler's Tweede Genootschap, Nieuwe Reeks, tweede deel, 1e en 2e stuk.)
- 2) L. Minard van Hoorebeke, **Description de Méreaux et Jetons de présence des Gildes et Corps de métiers, églises, etc.**, deel II, Méreaux appartenant aux Pays-Bas, Gent 1878.
- 3) O.N. Keuzenkamp-Rooovers, **De collectie gildepenningen in het Fries Museum te Leeuwarden, (met uitzondering van de Friese)**, Jaarboek voor Munt- en Penningkunde 45 I (1958).
- 4) In de bekende Nederlandse verzamelingen komen geen andere exemplaren, met andere nummers dan 30 of 50 voor. Ook in het handexemplaar van het boek Dirks, waarin tal van notities staan over andere, hem onder ogen gekomen, penningen, staan geen aanvullingen voor wat betreft Woerden.
- 5) C.J.A. Van Helvoort, **Uit Woerdens verleden, De Gilden**, z.pl., z.j., blz. 36-38 en 43.
- 6) A.R.A. Notarieel archief Woerden nr. 8509 dd. 20-10-1648. Acte verleden voor notaris Albertus Costerus. De verklaring werd afgelegd door Mathijs Harmansz van Leeuwen en Jan Dirckz Coorn.
- 7) Gemeentearchief Woerden, kast 1 nr. 65, stukken betreffende de verschillende gilden en bussen.
- 8) A.R.A. Archief Binnenlands Bestuur, Binnenlandse zaken, nr. 701.
- 9) Gemeentearchief Woerden, inventaris nr. 212, ingekomen stukken 1835.
- 10) N. Plomp, **Woerden 600 jaar stad**, Woerden 1972, blz. 136-137.